

LOGG 2007 – en stor undersøkelse om livsløp, generasjon og kjønn

Studien av livsløp, generasjon og kjønn (LOGG) er en av de største og mest kompliserte intervjuundersøkelsene som er gjennomført i Norge. En viktig bakgrunn for studien er demografiske endringer som lavere barnetall og økende andel eldre. Studien gir også et vell av opplysninger av stor verdi for norsk samfunnsforskning. LOGG består av to store studier som er slått sammen, og har både en norsk og en internasjonal bakgrunn.

Helge Brunborg,
Britt Slagsvold og
Trude Lappegård

Langsiktige demografiske og sosiale endringer gir store utfordringer for sosialpolitikken. Endringene vil virke sammen og på hverandre – som regel på svært komplekse måter. Et viktig formål med studien av livsløp, generasjon og kjønn (LOGG) er å få bedre innsikt i konsekvensene av slike endringer og i de mekanismer som former dem, for dermed å gi bedre bakgrunn for å møte morgendagens sosialpolitiske utfordringer. Blant spørsmål undersøkelsen kan bidra til å belyse, er:

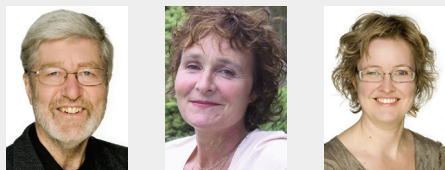
- Er det mulig å forhindre ytterligere nedgang i fruktbarheten og stimulere unge til familiedanning, større barnekull og dermed på sikt å få en mer balansert befolkningsutvikling?
- Hvordan er det mulig å motvirke pensjonering og legge til rette for en mer varig inkludering i arbeidslivet?
- Hvilken betydning har leve- og helsevaner for helsesvikt og pleiebehov i eldre år?
- Hvilke forhold bidrar til flytting, og hvilke forhold påvirker flyttemønstre?

Redusert fruktbarhet, økt levealder, endret familiestruktur, økt utdanning og endrede kjønnsroller har betydning for når vi velger å pensjonere oss, for vår

helse, for utveksling av omsorg, valg av bosted og flyttemønstre. Tilnærmingen i LOGG er å samle informasjon om individer, med særlig vekt på sentrale overganger i ulike faser av livet: flytting fra foreldrehjemmet, overgangen fra utdanning til arbeidsliv, fra singelstatus til samliv og eventuelt ut av samliv, fra barnløshet til foreldreskap, fra yrkesaktivitet til pensjonering, fra uavhengighet til helsesvikt og omsorgsbehov. I hver av disse fasene kan individer oppleve problemer som medfører behov for velferdspolitiske tiltak.

LOGG – to studier slått sammen

LOGG er i utgangspunktet satt sammen av to store studier. Den ene studien er den internasjonale undersøkelsen om generasjon og likestilling, *Generations and Gender Survey* (GGS), som er en del av FNs forskningsprogram om generasjon og likestilling, *Generations and Gender Programme* (GGP), og den andre er den norske studien *Livsløp, aldring og generasjon* (NorLAG). Temaer og intervju spørsmål i

Helge Brunborg (fra venstre) er seniorforsker i Statistisk sentralbyrå, Seksjon for demografi og levekårsforskning. Han leder, sammen med Britt Slagsvold og Trude Lappegård, studien av livsløp, generasjon og kjønn (LOGG). (hbr@ssb.no)

Britt Slagsvold er forsker ved Norsk institutt for forskning om oppvekst, velferd og aldring, (NOVA) og leder for den norske studien om livsløp, aldring og generasjon (NorLAG). (bsl@nova.no)

Trude Lappegård er forsker i Statistisk sentralbyrå, Seksjon for demografi og levekårsforskning. (lap@ssb.no)

LOGG er hentet fra begge studiene. Dette gir store muligheter for analyser og sammenlikninger, både internasjonalt, regionalt og over tid på individnivå.

Det internasjonale Generations and Gender Programme

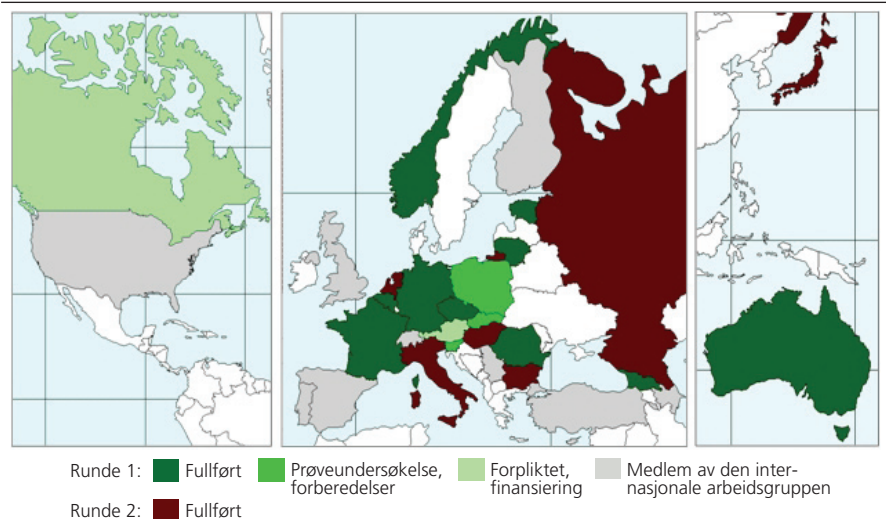
GGP er et internasjonalt program for gjennomføring av sammenliknbare intervjuer og annen datainnsamling i en rekke land, hovedsakelig i Europa. Intervjuene er planlagt som en såkalt longitudinell undersøkelse, det vil si at de samme personene spørres flere ganger. Programmet ble initiert og organisert av FNs befolkningsenhet i Genève (PAU, UNECE – United Nations Economic Commission for Europe), men koordineringen er nå i ferd med å overføres til det nederlandske forskningsinstituttet NIDI i Haag. Statistisk sentralbyrå (SSB) har deltatt i planlegging og gjennomføringen av GGP (se tekstboks).

Undersøkelsen ble satt i gang fordi det var et ønske om å samle inn og analysere de samme opplysningene i så mange europeiske land som mulig. Dette vil gi en bedre forståelse av de demografiske endringene som Europa gjennomgår, slik som færre og senere fødsler og oppløste familier på grunn av skilsmisser. Den økende andel eldre i befolkningen er en spesielt stor utfordring, blant annet med tanke på omsorgsbehovet.

Disse prosessene er både et resultat av og en utfordring til likestilling mellom kvinner og menn. Dessuten er kontakten mellom generasjonene viktig i en befolkning med færre barn og flere besteforeldre (UNECE 2000, 2007). GGP oppsto i kjølvannet av Family and Fertility Surveys (FFS), som var et europeisk samarbeidsprogram på 1990-tallet (<http://www.unece.org/pau/ffs/ffs.htm>), der også Norge deltok.

Ved utgangen av 2008 hadde om lag 20 land gjennomført intervjuundersøkelsen *Generations and Gender Survey* (GGS), en GGS-liknende undersøkelse, eller var i ferd med å gjøre dette en eller flere ganger. Blant disse er, i kronologisk rekkefølge: Ungarn, Bulgaria, Russland, Italia, Nederland, Japan,

Figur 1. Deltakelse i Generations and Gender Programme

Kilde: http://www.unece.org/pau/_docs/ggp/2008/GGP_2008_IWG006_Report.pdf.

Generations and Gender Programme

(<http://www.unece.org/pau/ggp/>) består av to deler:

1) En intervjuundersøkelse av et representativt utvalg av befolkningen i aldersgruppen 18-79 år, *Generations and Gender Survey* (GGS). Denne utgjør hoveddelen av det internasjonale samarbeidsprogrammet.

2) En såkalt kontekstuell database med makrodata fra hvert land som deltar i GGP, samt noen andre land. Database skal gi sammenliknbar informasjon om det samfunnet intervjuene gjennomføres i. Den inneholder statistikk og beskrivelse av ordninger/tiltak på samfunnsområder av relevans for studiens tema, blant annet trygde-, pensjons- og omsorgsordninger og lovgivning samt demografiske, sosiale og økonomiske bakgrunnsdata. Det vil også bli lagt inn regionale data i denne databasen, som for Norge vil være på fylkesnivå. Ved årsskiftet 2008-2009 inneholder den data for ni land: Bulgaria, Canada, Georgia, Litauen, Norge, Polen, Romania, Russland og Ungarn. Database er tilgjengelig for alle interesserte, se <http://www.demogr.mpg.de/cgi-bin/databases/cdb/cdb.php>

Tidligere undersøkelser

Norge har gjennomført beslektede studier to ganger før, også da som ledd i et internasjonalt samarbeid, men tilpasset norske forhold:

1) **Fruktbarhetsundersøkelsen 1977** ble gjennomført av SSB som en del av *World Fertility Survey*, som hadde hovedvekten på utviklingsland (Lightbourne, Singh og Green 1982). Her ble kvinner i aldersgruppen 18-44 år intervjuet. Dette var den første nasjonale undersøkelsen i Norge der SSB samlet inn data om forhold som prevensjonsbruk, seksuell aktivitet og samboerskap (SSB 1981; Noack og Østby 1981).

2) **Familie- og yrkesundersøkelsen 1988** var en oppfølging av 1977-undersøkelsen, der norske menn for første gang ble intervjuet om fødsler og prevensjon med mer. Undersøkelsen ble etter hvert en modell for andre lands undersøkelser i *Family and Fertility Surveys* (FFS) (<http://www.unece.org/pau/ffs/ffs.htm>). Det ble lagt større vekt på yrkesdeltaking og utdanning enn i 1977 (SSB 1991; Blom, Noack og Østby 1993).

Tyskland, Frankrike, Tsjekia, Georgia, Litauen, Australia, Romania, Estland, Norge, Belgia, Østerrike, Polen, Slovenia, Slovakia og Canada.

I GGS trekkes det et representativt utvalg av kvinner og menn i aldersgruppen 18-79 år. Det er meningen at det skal gjennomføres tre intervjuer av de samme personene med om lag tre års mellomrom, det vil si at det er en såkalt panel- eller longitudinell undersøkelse. Dataene vil være av stor verdi allerede i første runde, men en oppfølging over tid vil øke verdien ytterligere.

Den norske studien om livsløp, aldring og generasjon

Den norske studien om livsløp, aldring og generasjon, som er kalt NorLAG, er en stor norsk longitudinell studie initiert av Norsk institutt for forskning om oppvekst, velferd og aldring (NOVA). Formålet med NorLAG er å gi økt kunnskap om variasjon og endring i sosial deltakelse, helse og livskvalitet gjennom livet ved å studere atferd og overganger på sentrale livsområder.

Første runde av datainnsamlingen ble gjennomført i 2002-2003 med intervju av 5 559 personer i alderen 40-79 år (Holmøy 2004). De samme personene inngår i datainnsamlingen for den samlede norske og internasjonale studien LOGG og utgjør andre runde av NorLAG. Utvalget i denne studien er trukket fra 30 ulike lokalmiljøer i fire regioner i Norge (Agder, Oslo og Akershus, Nord-Trøndelag og Troms). Den lokale forankringen gjør det mulig å integrere individdata fra intervju og spørreskjema med lokalkunnskap om kommunene. Det longitudinelle designet, der de samme personene følges over tid med gjentatte intervjuer, gjør det mulig å undersøke aldring og rolleoverganger som prosesser som utvikler seg over tid (<http://norlag.nova.no>).

Rikt grunnlag for analyser

Med forankring i disse to studiene (GGP og NorLAG) gir LOGG data på mange felt, for de samme individene over tid og for mange land. Det gir også mulighet for å belyse et bredt spekter av forhold som påvirker atferd og valg, og bakgrunn for å forstå konsekvensene av disse. Ikke minst åpner LOGG for sammenliknende analyser langs mange dimensjoner, blant annet mellom land, regioner og kommuner i Norge, generasjoner, aldersgrupper, kjønns- og utdanningsgrupper. Endringer over tid vil også kunne studeres.

Den demografiske utviklingen er et resultat av historiske, institusjonelle, økonomiske og kulturelle forhold, men også enkeltmenneskers handlinger og valg. I LOGG henter vi først og fremst informasjon om befolkningens, det vil si individenes, bakgrunn, verdier, intensjoner og atferd. Det er summen av indi-

videnes handlinger som resulterer i lave fødselstall, en avtakende og aldrende befolkning, tidlig pensjonering og økte pensjonsutgifter.

Individenes atferd er imidlertid også styrt av sosiale rammer, og demografiske endringer må derfor ses i sammenheng med de muligheter og begrensninger som sosialpolitikken setter for befolkningen. Gjennom den kontekstuelle databasen i GGP kan vi hente informasjon om trygde-, pensjons- og omsorgsordninger, slik at Norge kan sammenliknes med andre land som er med i GGP.

LOGG har både teoretiske og praktiske ambisjoner og tar sikte på å frambringe kunnskap som er relevant for å utvikle en framtidsrettet politikk på områdene som studeres. En nærmere presentasjon av problemstillingene og analysemulighetene til dataene fra LOGG er gitt av Lappegård og Slagsvold (2007a, 2007b).

Sentralitet

Med *sentralitet* menes en kommunes **geografiske beliggenhet i forhold til tettsteder** av ulike kategorier (SSB 1994). Det er fire hovednivåer for sentralitet, 0-3:

En kommune har *sentralitet 3* når dens befolkningstygndepunkt ligger innenfor 75 minutters reisetid (90 minutter for Oslo) fra et tettsted med minimum 50 000 innbyggere (med raskeste transportmiddel unntatt fly). *Sentralitet 2* betyr at det er maksimalt 60 minutters reisetid til et tettsted med minimum 15 000 innbyggere. *Sentralitet 1* vil si at det er maksimalt 45 minutters reisetid til et tettsted med minimum 5 000 innbyggere. Kommuner som ikke oppfyller noen av disse kriteriene, får *sentralitet 0*.

Hvis en kommune oppfyller to eller flere kriterier samtidig, velges nivået med det høyeste nummeret. Kommunene ble klassifisert etter denne definisjonen i 1994, basert på data fra folketellingen i 1990. I 2008 ble kommunene klassifisert på ny, og det ble innført tilleggsgupper, se <http://www3.ssb.no/stabas/MainFrames.asp?Language=nb>.

Norge først ute i Norden

I GGP-sammenheng er Norge interessant av flere grunner. De nordiske landene beskrives gjerne som pionerer i moderne demografisk atferd, det vil si utsatte fødsler og ekteskap, inngåelse av samboerskap med mer (van de Kaa 1987; Surkyn og Lesthaeghe 2004). Foreløpig er Norge det eneste nordiske landet som har gjennomført undersøkelsen. Hvis andre nordiske land deltar, vil vi kunne gjøre spennende sammenlikninger mellom land med relativt like velferdsordninger.

De nordiske landene er også ledende i organisering og bruk av data fra såkalt administrative registre, som utnyttes flittig i statistikk, analyse og forskning. Dette har blant annet medført at vi ikke trenger å spørre personene i intervjuundersøkelser om alder, ekteskapsstatus, barnetall, utdanning, inntekt og liknende. På den annen side er det selvsagt mange variabler som *ikke* finnes i noen registre, blant annet alt som har med holdninger, preferanser og planer å gjøre, og heller ikke data om den subjektive opplevelsen av tilfredshet og depresjon, forhold til partner og foreldre, med mer. Det er derfor stor interesse for å se hvordan data fra så ulike kilder som registre og intervjuer kan kombineres.

Hvordan samler vi inn data?

LOGG henter informasjon om individer gjennom tre kilder: telefonintervju, spørreskjema sendt i posten og registre. Databasen blir kompleks fordi to studier er slått sammen. Det er blant annet brukt noe ulike utvalgsriterier, noe ulike aldersgrupper og longitudinelle data for en del av utvalget og for en del av temaene. Dette gir imidlertid rike muligheter for analyser.

Telefonintervjuene begynte i januar 2007 og ble avsluttet i september 2008. Atten prosent av intervjuene ble gjort i 2008. Svarene ble tastet rett inn i en database av intervjuerne (såkalt CATI, *computer-assisted telephone interview*). Gjennomsnittlig intervjutid var 43 minutter for hele utvalget. Intervjutiden varierte imidlertid sterkt med hvor mange demografiske «begivenheter» som fødsler, giftermål, skilsmisser med mer personene hadde opplevd. Intervjutiden var kortest for personer under 20 år, gjennomsnittlig 33 minutter, mens den var lengst for personer mellom 50-59, gjennomsnittlig 47 minutter. I sistnevnte gruppe

vil det være en del som både har egne barn, barnebarn og foreldre i live, som medførte en rekke spørsmål.

Utvalget for intervjuene – et komplisert forarbeid

Størrelsen på det samlede utvalget ble bestemt av flere forhold:

- For det første skulle det samlede utvalget være så stort at meningsfulle analyser kunne gjøres.
- For det andre måtte tilstrekkelig mange være igjen i tredje runde av LOGG, siden tankegangen bak GGP er at intervjuene skal gjennomføres tre ganger med om lag tre år mellom hver runde (Vikat mfl. 2007). Det er anslått at det trengs et utvalg på minst 8 000 i tredje runde, noe som medfører rundt 16 000 i første runde med rimelige forutsetninger om frafall (Simard og Franklin 2005).

- For det tredje skulle de som var trukket ut til første runde av NorLAG, intervjues igjen. I tillegg ble disse supplert med et lite utvalg for å kompensere for personer som var døde eller hadde utvandret siden 2002-2003.
- For det fjerde ble det trukket et tilleggsutvalg til NorLAG av personer under 40 år for at også yngre personers, ikke bare eldres, atferd og holdninger skal kunne studeres i NorLAG-områdene.
- For det femte skulle utvalget i landet for øvrig være stort nok til at vi samlet ville få et landsrepresentativt utvalg. De tretti kommunene/bydelene i NorLAG er ikke representative for hele landet, selv om intervjupersonene i disse er trukket tilfeldig. Disse lokalområdene er overrepresentert i totalutvalget for å redusere behovet for et stort utvalg utenfor NorLAG-områdene. Personene i NorLAG antas å være representative for en større region, for eksempel landsdelen.

Figur 2. Utvalgene¹ i NorLAG-1, NorLAG-2 og LOGG 2007

Alder	NorLAG 1 30 kommuner/ bydeler	LIVSLØP, GENERASJON OG KJØNN (LOGG 2007)	
		NorLAG 2 30 kommuner/bydeler	GG5 Landet for øvrig
18-19		7 665 (4 359) personer	10 034 (6 027) personer
20-24			
25-29			
30-34			
35-39			
40-44	8 490 (5 579) personer	7 240 (4 248) personer + tilleggsutvalg 377 (242) personer	
45-49			
50-54			
55-59			
60-64			
65-69			
70-74		621 (264) personer	
75-79			
80-84			
85+			
Datainnsamling	2002-2003	2007-2008	

¹ Størrelsen på et *utvalg* er antall personer i en befolkningsgruppe som er trukket ut for å intervjues. *Brutto-utvalget* er de vi sitter igjen med etter at det er tatt hensyn til at enkelte er utvandret eller døde etter at utvalget ble trukket. *Nettoutvalget* (i parentes) er antall gjennomførte telefonintervjuer etter frafall, fordi noen personer ikke ville la seg intervju eller det ikke ble oppnådd kontakt med dem.
Kilde: NorLAG 2002, NOVA; LOGG 2007, SSB og NOVA.

Disse hensynene førte til et svært stort utvalg på hele 25 937 personer. Figur 1 gir en oversikt over de ulike utvalgsstørrelsene i LOGG 2007.

Utvalget ble trukket på grunnlag av landsdel, kommunenes sentralitet (se tekstboks), kjønn og aldersgruppe (18-39, 40-44 og 45-79 år). Å lage utvalget av dem som skulle intervjues, var svært komplisert, da det både skulle bestå av de personer som var med i NorLAG-1 i 2002-2003, av nye personer som var trukket ut i de 30 NorLAG-kommunene og bydelene samt av et representativt utvalg for resten av landet.

De eldste i NorLAG-1 var 75-79 år, og de gjenlevende av disse var altså 80-84 år i 2007-2008. Disse ble kontaktet for nye intervjuer i NorLAG-2. Det ble imidlertid ikke trukket noe *nytt* utvalg av personer over 79 år til LOGG, blant annet på grunn av de høye kostnadene med å intervju så gamle personer, ofte med behov for besøksintervjuer.

Over 15 000 ble intervjuet

For 3 794 av de personene som deltok i NorLAGs første runde, har vi nå data for to tidspunkt. Dessuten ble frafallet i det opprinnelige utvalget kontaktet igjen, og intervju ble gjennomført med i alt 1 331 av disse.

Referanser

Blom, S., T. Noack og L. Østby (1993): *Giftermål og barn – bedre sent enn aldri?* Sosiale og økonomiske studier 81, Statistisk sentralbyrå.

Holmøy, A. (2004): Undersøkelse om livsløp, aldring og generasjon (LAG). Dokumentasjonsrapport, Notater 2004/24, Statistisk sentralbyrå.

Lagerstrøm, B. (2009): Livsløp, generasjon og kjønn (LOGG 2007). Dokumentasjonsrapport, Notater 2009/... under arbeid, Statistisk sentralbyrå.

Lappegård, T. og B. Slagsvold (2007a): Livsløp, generasjon og kjønn (LOGG) – Analysemuligheter, Notater 2007/7, Statistisk sentralbyrå.

Lappegård, T. og B. Slagsvold (2007b): Livsløp, generasjon og kjønn (LOGG) – Ny stor undersøkelse om familie, arbeid og helse i Norge, *Samfunnsspeilet* 1/2007: 46-52.

Lightbourne, R. Jr., S. Singh og C.P. Green (1982): World Fertility Survey: Charting global childbearing, *Population Bulletin* 37(1):1-55.

Noack, T. og L. Østby (1981): *Fruktbarhet blant norske kvinner. Resultater fra Fruktbarhetsundersøkelsen 1977*, Sosiale og økonomiske studier 49, Statistisk sentralbyrå.

Simard, M. og S. Franklin (2005): Sample Design Guidelines, side 5-14 i UNECE (2005).

SSB (1981): *Fruktbarhetsundersøkelse 1977*, NOS B 197, Statistisk sentralbyrå.

SSB (1991): *Familie- og yrkesundersøkelsen 1988*, NOS B 959, Statistisk sentralbyrå.

SSB (1994): *Standard for kommuneklassifisering 1994*, NOS C 192, Statistisk sentralbyrå.

Surkyn, J. og R. Lesthaeghe (2004): Value Orientations and the Second Demographic Transition (SDT) in Northern, Western and Southern Europe: An Update, *Demographic Research Special Collection* 3, Article 3.

UNECE (2000): Generations and Gender Programme: Exploring future research and data collection options. New York og Geneva.

UNECE (2005): Generations and Gender Programme: Survey Instruments, New York og Geneva.

UNECE (2007): Generations and Gender Programme: Concepts and Guidelines, New York og Geneva.

van de Kaa, D.J. (1987): Europe's second demographic transition, *Population Bulletin* 42(1):1-59.

Vikat, A. mfl. (2007): Generations and Gender Survey: Concept and Design, side 1-44 i UNECE (2007).

Av det samlede utvalget på 25 937 fullførte 15 140 personer 18 år og over telefonintervjuet, mens 512 personer var flyttet fra landet eller døde etter at de ble trukket ut, og før de ble kontaktet. Dette gir en svarprosent på 59,6. Svarprosenten var lavest for de yngste (under 40 år) og de eldste (over 60 år), men av ulike grunner. De unge var det vanskeligere å få kontakt med, mens de eldste oftere ikke ville la seg intervju, særlig ikke eldre kvinner.

Av de som fullførte telefonintervjuet, ble skjemaet fylt ut og returnert i posten av 10 956 personer (per 15. januar 2009), det vil si 72,4 prosent. Dette betyr at vi har opplysninger fra både telefonintervju og spørreskjema for om lag 43,2 prosent av bruttoutvalget. Denne svarprosenten er relativt lav, og varierer med alder, kjønn, landsdel, utdanning og liknende. Det er derfor nødvendig å vekte tallene for å få mest mulig landsrepresentative resultater; det vil si at det tas hensyn til at i noen grupper er det trukket og intervjuet større andeler av befolkningen enn i andre grupper.

Datainnsamlingen vil bli dokumentert av Lagerstrøm (2009).

Registre bidro med verdifulle data

Registerdata har vært en viktig del av datainnsamlingen i LOGG. Disse har vært brukt på flere ulike måter. For det første gjorde registerdata det mulig å identifisere personer som intervjupersonene bor sammen med, og andre nære slektninger som foreldre, barn og barnebarn, enten de bor sammen med intervjupersonen eller ikke (anonymisert i etterkant).

Dessuten medførte registeropplysningene at vi kunne sløyfe en del spørsmål. Dette gjelder blant annet informasjon om utdanning, inntekt, bosted og sivilstand. Vi kunne også bygge på registre for å lage nye variabler, som å beregne reisetid og avstand mellom bostedene til identifiserte familiemedlemmer på grunnlag av geografiske data om boligadresser.

Bruk av registerdata vil siden gjøre det mulig å sammenlikne ønsker/intensjoner med faktisk atferd, for eksempel å få et barn innen tre år.

Finansiering og organisering av LOGG

Med sitt store utvalg og kompleksitet er LOGG en kostbar undersøkelse. Midler fra Norges forskningsråd utgjør hovedtyngden av finansieringen, men også andre har gitt betydelige bidrag: Arbeids- og inkluderingsdepartementet, Barne- og likestillingsdepartementet, Helse- og omsorgsdepartementet og Kommunal- og regionaldepartementet. Dessuten har de gjennomførende institusjoner NOVA og SSB i høy grad bidratt økonomisk.

SSB, ved Seksjon for demografi og levekårsforskning, og NOVA er likestilte partnere i prosjektet, og har hatt felles prosjektledelse: Helge Brunborg ved SSB og Britt Slagsvold ved NOVA. En referansegruppe med representanter fra Forskningsrådet og de finansierende departementer har gitt faglige og organisatoriske råd. Datainnsamlingen er gjennomført av Seksjon for intervjuundersøkelser i SSB. Prosjektledere for datainnsamlingen har vært Aina Holmøy, Maria Høstmark og Bengt Lagerstrøm, i kronologisk rekkefølge.